

Эгимбаева Ж.Б., Сатыбеков А.Б.

ЖОГОРКУ ОКУУ ЖАЙЛАРЫНДА ЧЕТ ТИЛИНИН ОКУТУУ ПРОЦЕССИНДЕ ИНТЕРАКТИВДҮҮ УСУЛДАРДЫ КОЛДОНУУНУН ӨЗГӨЧӨЛҮКТӨРҮ

Эгимбаева Ж.Б., Сатыбеков А.Б.

ОСОБЕННОСТИ ПРИМЕНЕНИЯ ИНТЕРАКТИВНЫХ МЕТОДОВ В ПРОЦЕССЕ ОБУЧЕНИЯ ИНОСТРАННОГО ЯЗЫКА В ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЯХ

Өлкөдөгү саясий, социалдык, экономикалык жана башка өзгөрүүлөр билим берүү системасына да өз таасирин тийгизди. Бүгүнкү күндөгү мектептердин жана жогорку окуу жайларынын алдындагы негизги милдет жаш муундарыбызды билимдүү, интеллектуалдуу, өз алдынча, чыгармачыл, социалдык жоопкерчиликтүү, өзүнүн жашосуна, айлана-чөйрөгө позитивдүү таасир көрсөтүүгө жөндөмдүү инсан катары калыптандыруу. Окуучунун инсан катары өнүгүүсүн камсыз кылуу үчүн мектептерде жана ЖОЖда жаңы сабактарды киргизүү эле эмес, окуу каражаттары, окуу-методикалык комплекстери, окутуунун методикасын өзгөртүү зарылчылыгы, б.а. жаңы инновациялык технологияларды колдонуу аркылуу окутуу жана тарбиялоо негизги ролду ойнойт.

Кыргыз Республикасынын приоритеттик өнүгүү багыттарынын бири – билим берүү системасын жогорку деңгээлде өткөрүү менен бирге, бүткүл дүйнөлүк билим системасына айкалыштыруу болгондуктан, бул багытта орто мектептер менен ЖОЖдо табигый жана так илимдерди берүүдө көптөгөн маселелер чечүүнү талап кылууда. Өлкөбүз демократиялык өнүгүү жолун тандап алгандыктан, азыркы учурда коомчулукту чечим кабыл алууга катыштыруу абдан маанилүү. Бул класстагы иштелүүчү иштерге да тиешелүү т.а. окуучулар сабакта активдүү болууга тийиш. Окуучулардын дилгирилишине өбөлгө түзө турган методикалык ыкмаларды интерактивдүү-инновациялык ыкмалар деп аташат.

Окутуунун интерактивдүү усул ыкмалары-бул эң алдыңкы окуучу-студенттер менен пикир алышунун биринчи планга чыгуусу жана мугалим менен студенттин окуу-тарбия процессиндеги темага өнөктөштүгү.

Интерактивдүү ыкма менен иштөөдө студенттер кандайдыр бир проблеманы талкуулап жатышып, аны чечүүнүн бир нече жолу бар экендигин түшүнө башташат, өз көз караштарын салыштырууну үйрөнүшөт, өзүнө-өзү ишенүүсү пайда болуп, бири-бирине үстөмдүк кыла албайт.

Окуу процессинде инновациялык ыкмаларды окуучунун жөндөмүн, талантын өстүрүү максатында рационалдуу пайдаланганда гана эффективдүү жыйынтыктарга жетишүүгө болорун практика айгинелейт.

Билим берүүнүн жана тарбиялоонун традициялык ыкмасы, окуучунун чыгармачыл потенциалын толук акырына чейин ачып бере албай, башкалар тарабынан кабыл алынган чечимдерге көз карандылыгын бекемдеп, жыйынтыгында социалдык теңсиздиктин булагы болуп кызмат кылуу менен бирге авторитетке, бийликке баш ийүүчүлүккө ыңгайлаш-

тырылгандыктан, билим берүү, тарбиялоо бөлөкчө, жаңыча болуу зарылчылыгы келип чыкты.

Инновациялык усул студенттердин азыркы демократиялык коомдо зарыл болгон катышуу көндүмдөрүн иштеп чыгууга жана моделдештирүүгө өбөлгө түзөт.

Интерактивдүү усулду колдонуудагы негизги максат-студенттерге маалымат гана берүү эмес, алардын жоопторун өз алдынча таба билүү көндүмдөрүн да калыптандыруу болуп эсептелет.

«Интерактивдүү»-бул англис тилинен которгондо «өз ара аракетте болуу» дегенди билдирет. Интерактивдүү усул ар түрдүү көп маселелерди чечүүдө өз ара аракеттенүү ыкмаларын ар башкача колдонууга ийкемдүү келет. Бирок кандай гана усулду колдонбойлу, окуучулардын турмуштук тажрыйбасы билим алуунун негизги башаты катары таралышы керек. Окуу процессинде студент төмөнкүлөр менен карым катышта болуп, бирге аракеттенет:

1. Мугалим менен (б.а. студент мугалимдин суроосуна жооп берет);
2. Башка студент менен (эки-экиден болуп иштөө);
3. Чакан топ менен (3-5 студент болуп иштөө);
4. Студенттердин чон тобу менен (көбүнчө ролдук оюндун, дебаттын, класстык талкуунун ж.у.с. түрлөрү);
5. Студенттердин тобу жана калк менен (топ социологиялык сурамжылоо жүргүзүү);
6. Техниканын айрым түрлөрү менен (м: компьютер менен).

Окутуунун же өз ара карым-катыштык сапаты топтун санына жараша болбойт «өз ара аракеттенүү» усулдун негизги өзгөчөлүгү: жаңыны ачуу процесси, анын жүрүшүндө студенттер бири-бири менен карым-катышта болуу менен өз алдынча билим алуу көндүмдөрүн өздөштүрө алышат. Өз алдынчалуулук – бул инсандын ачык, даана көрүнгөн баалуу сапаттарынын бири жана ал студенттерди чыгармачылыкка гана түртпөстөн, алардын ой жүгүртүү процессин жакшыртат, окууга канаатануусун жогорулатат. Экинчи жагынан алганда дээрлик өнүккөн жана өз алдынча болгон студенттер окуу процессинин методуна жана мазмуна жогорку талаптарды коё алышат.

Эки-экиден болуп же чакан топтордо иштөө учурундагы өз ара аракеттенүүнүн төмөндөгүдөй артыкчылыктары бар экендигин тажрыйбада тастыктаган:

- 1) бүтүндөй класстын алдында өз пикирин тартынып айта албаган же мугалимге гана жооп берүүгө көнүп алган студенттер өз ойлорун чакан топтордо теңтуштары менен жеңил бөлүшө алат;

2) студенттер башкалардын да өз пикирлери болорун, ал пикирлер таптакыр башкача болушу мүмкүн экендигин көрө алышат.

Изилдөөлөр көрсөткөндөй, ар бир адам уккандарын 10% ке жакынын, окугандарынын 20%ке чейинкисин, өзү жасаган нерселердин 80% тин эсинде сактап калары аныкталган.

Бул нерсени турмуш да ырастайт. Ат мингенди үйрөнүш үчүн бул жөнүндө бир жерден окуган же бирөө айтып берген жетиштүү болбойт. Бул үчүн атка минип, тажрыйбага ээ болуу керек. Себеби иш жүзүндө көндүмдү өнүктүрүү аркылуу маалыматты кайра иштетип жана аны иш аракетке айландыруу зарыл. Бул процесстин жүрүшүндө жасалып жаткан иштин мааниси терең, даана түшүндүрүлөт. Эгерде студентке даяр жооп бериле турган болсо, анын акыл эси пассивдүү бойдон калат. Бирок идеяларды иштеп чыгып, аларды иш жүзүндө коргоо керек болуп калса, акыл-эстин активдүүлүгү жогорулайт. Идеалга жакын, жакшы окута турган программада студенттин төмөндөгү билгичтиктерди колдонушу эске алынат:

А) фактыларды эске түшүрүү;

Б) андап билүү;

В) алынган билимди жаңы кырдаалга колдонуу;

Г) анализ (кайсы бир нерсени составдык бөлүктөргө ажыратуу);

Д) синтез (жаны бир нерсени түзү үчүн идеяларды бириктирүү);

Е) баа берүү (бир нерсенин сапаты жөнүндө пикир айтуу);

Адатта интерактивдуу усул салттуу усулдарга каршы келеби? – деген суроо туулушу мүмкүн. Бул суроого жооп катары төмөндөгүлөрдү белгилеп кетсек болот. Чыгармачыл дассыккан чебер мугалим бир эле сабактын ар кайсы этаптарында интерактивдүү усулдардан кадимки салттуу методикага өтүп, анан кайра жаңы ыкмаларды колдонуп иштей алат. Бул колдонулуп жүргөн усулдарды андан ары байытуу боюнча айтканда ар түрдүү милдеттерди аткарууда аспап, шаймандардай колдоно билүү дегендикке жатат. Сабактын ылайыгына жараша интерактивдүү эмес усул дагы тандалып калышы мүмкүн. Андыктан усул тандоодо эмнелерди жана эмне үчүн окутаарды (максаты эмне экендигин) тактап билүү зарыл. Мисалы: эгер студенттерге кандайдыр бир конкреттүү фактылардын системасын айтып берүү максаты болсо, анда бул үчүн эң натыйжалуу жол катары анча интерактивдүү эмес усул тадалышы көбүрөөк ыктымал. Ал эми студенттердин көндүмдөрү менен билгичтиктери (М: чет тилинде сүйлөө көндүмүн) калыптандыруу керек болгон болсо, кыйла интерактивдүү усулду колдонуу оң, себеби тил практикасы үчүн мүмкүн болшунча көбүрөөк өз ара катышууга жана тартынчаактыкты жөнүгүүгө шарт түзө ала турган усулдар керектелет. Бул учурда баарынан жакшысы эки-экиден иштөө, анткени 30 студенттен турган группада бир эле учурда 15 баарлашуу жүрөт.

Түрдүү усулдарды колдонуп, өз ара карым-катыш учурунда эмне болоорун байкап, түшүнүп жүргөн мугалим, карым-катыштын түрлөрүн жана сабактын ар бир этабындагы максаттарга жетишүү

үчүн зарыл, ылайыктуу усулдарды туура тандоону үйрөнү алуу мүмкүнчүлүгүнө ээ боло алат. Ушундан улам интерактивдүү методдор салттуу усулдардын жакшы же тескерисинче деп тыянак чыгарууга болбойт. Бул нерсени мугалим өз алдына койгон милдетти эң жакшы орундатуу үчүн кайсы усулду качан жана кандайча колдоноорун билүүсү кажет.

Окутуунун башка усулдарындай эле, интерактивдүү методиканын да топтордогу өз ара аракеттенүүгө өбөлгө түзө турган ар кандай ыкмалары бар. Аларды төмөндөгүдөй классификациялоого болот:

- Окшоштуктар / айырмачылыктар
- Рангалоо (маанилүүгү боюнча ирети менен түзүү)
- Дал келүүчүлүктү издөө
- Классификациялоо
- Туура / туура эмес
- Айырмачылыктар
- Изилдөө жана отчет
- Ролдук оюндар
- Акыл чабуулу
- Дебат талкуу
- Артыкчылыктар / кемчиликтер
- Натыйжаны көрө билүү

Интерактивдүү тапшырмалардын дагы башка түрлөрү бар. Аларды колдоно билүү мугалимдин чыгармачылыгына, жараша болот.

Окутуунун интерактивдүү усулдарын тажрыйбада кенири колдонуу жана жайылтуу ар бир педагогдун чоң ийгиликке жетишүүсү менен катар келечекке кенен жол ача тургандыгы, өлкөдөгү билим берүүнүн мындан аркы өнүгүшүнө жана ар түрдүү сабактар боюнча окуу программаларына оң таасирин тийгизери айкын жана ошону менен бирге эле бул өзгөрүүлөр жаңы педагогикалык билгичтиктер бардык аймактарда тегиз жайылтылганда гана өз максатына жеткендиги жана жүзөгө ашкандыгы белгилүү болуусу мүмкүн. Бул үчүн мугалимдер менен мектептер, ЖОЖлар ортосундагы кызматташтыкты өркүндөтүү зарыл болмокчу.

ЖОЖдо чет тилин окутуу процессинин натыйжалуулугу бир катар факторлорго көз каранды. Анын эн башкы милдеттеринин бири өз алдынча активдүү ой жүгүртө ала турган жаштарды тарбиялап чыгаруу. Чет тилинде берилген материалды студенттер тарабынан аң-сезимдүү өздөштүрүүсүн өстүрүүдө интерактивдик усулду өздөштүрүүсү жана өз алдынчалуулук принциптери да чоң роль ойнойт. Активдүүлүк жана өз алдынчалуулук бири-бири менен тыгыз байланышта. Чет-тилин үйрөнүүдө студенттердин активдүүлүгү жана өз алдынчалуулугу аларга терең жана бекем билимге ээ болууга мүмкүнчүлүк берет. Бул багытта жүргүзүлүүчү практикалык иштерди өтүлгөн материалдык бышыктоо этабында гана эмес, аны алгачкы үйрөнүп жатканда да жүргүзүү максатка ылайык. «Инсерт», «Эки бөлүктөн турган күндөлүк», «Токтотуп окуу» ыкмаларын колдонуу аркылуу студенттердин текстин, каалагандай маалыматтык маңызын диалог аркылуу андап билүүгө, түшүнүүгө, ой жүгүртүүгө жана өз оюн бөлүшүүгө үйрөтүүгө болот. Бул интерактивдүү усулдарды пайдаланып иштеген педагогдор эки-

экиден жана чакан топтордо иштөөнү, талкууну, талаш-тартыштын ар кыл түрлөрүн колдонушат.

Мисалга алсак студенттерге «Legend of Issyk-Kul» аттуу текст боюнча иш алып барууда 1-топко: «Эки бөлүктөн турган күндөлүк» усулу менен, ал эми 2-топко «Инсерт» усулу менен иштөө сунушталмакчы.

1-топтогу студенттер тексти өз алдынча окуп чыгып, негиздүү жана таасирлүү маалыматты тандап алып, ошол маалыматка карата өз ойлорун таблицага жазуу менен айтып беришет.

2-топтун студенттери тексти окуу менен бирге буга чейинки билген маалыматтары менен бирге салыштыруу жана текстке карата суроолорду түзүү жана ал суроолорго жоопторду табуу менен өз ойлорун бөлүшүү аркылуу талкуу жүргүзүшөт. Чет тили боюнча билим алуу процессинин тиешелүү деңгээлин камсыз кылуу үчүн студенттерге берилген тапшырмалардын өзгөчөлүктөрү да чоң мааниге ээ. Анализдөөнү, салыштырууну, жалпылоону, тексттин башкы идеясын бөлүп алууну жана өз иштерин пландаштырууну талап кылган тапшырмаларга өзгөчө көңүл буру максатка ылайык. Мисалы: «Legend

of Issyk-Kul» деген темадагы текст боюнча үй тапшырмасы катарында интерактивдүү усулдар «Эссе» жазууну жана «Синквейн» түзүп келүүнү студенттерге сунуш кылса болот.

Мындай типтеги тапшырмалар студенттердин билимин системалаштырып, негизги ойду көрө билүүгө жана алардын сөз активдүүлүгүн өстүрүүгө үйрөтөт.

Колдонулган адабияттар.

1. Кон.И. Психология самостоятельности «знание сила», 1985 №7
2. Развитие творческой активности школьника. Под. Ред. А.Ш.Матюшина. -М.:Педагогика,1991
3. Адылбек Касымов «Интерактивдик методдор жана оюндар», Б. 2008.
4. Актуальные вопросы обучения и воспитания: Сб.выпуска 4, Б. 1999
5. Актуальные проблемы обучения и воспитания Сб. выпуска 5, Б. 2000
6. Интерактивные методы обучения и управление классом. Под. Ред. Саймона Женкина. Бишкек IFES 2005
7. «Кутбилим сабак» газетасы №2, 2010-ж.
8. «Эл агартуу» журнал №1, 1990г. г.Бишкек.